

УДК 159.938

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF THE
INVESTIGATION OF HONESTY IN THE CHILDHOOD**
**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЧЕСНОСТІ В
ДИТЯЧОМУ ВІЦІ**

Kotlova L.O. / Котлова Л.О.*PhD in Psychology, Associate Professor / канд. псих. наук,**ORCID: 0000-0003-2994-6724**Zhytomyr Ivan Franko State University,**Zhytomyr, Berdychivska, 40, 10002**Житомирський державний університет імені Івана Франка,**м.Житомир, вул.В.Бердичівська 40, 10002*

Анотація. В роботі розглядаються теоретичні засади вивчення чесності у дитячому віці. Розкрито підходи розуміння понять «чесність», «чесна поведінка», «моральність». Чесність при цьому розглядається як морально-комунікативна якість особистості, структура якої розуміється через єдність трьох взаємопов'язаних компонентів: когнітивного, мотиваційного і поведінкового. Визначено відмінності у методологічних підходах дослідження чесності та чесної поведінки дітей різними науковими школами. Наведено результати досліджень різних науковців причини виникнення дитячої брехні.

Ключові слова: чесність, правда, чесна поведінка, брехня, мораль.

Вступ. Психологічні дослідження чесності були розпочаті ще в кінці 20-х - початку 30-х років. Модель першого фундаментального дослідження в області психології моральної поведінки (Х. Хартшорн, М. Мей, 1928) відтворювала ситуацію морального вибору - зіткнення двох протилежно спрямованих мотивів егоїстичного і морального спрямування [12]. Моральна поведінка передбачала вчинок, який відповідає моральним нормам і одночасно такий, що суперечить миттєвим інтересам особистості.

Для того, щоб з'ясувати, чому одні діти брешуть більше, ніж інші, було проведено ряд досліджень (Х. Хартшорн, М. Мей, (1928); Р. Бертон, (1976); Т. Берндг (1979); П. Екман, (1985, 1988, 1989), в ході яких вивчали роль таких факторів як: рівень інтелектуального розвитку, рівень соціальної адаптації та особливості особистості дитини [1; 12; 15]. Враховувався також і зовнішній вплив (з боку сім'ї, батьків, друзів). Дослідження показало, що більш обдаровані діти менш схильні до брехні.

Теоретична слабкість даної моделі пов'язана з тим, що тут не враховувалась особистість людини, що здійснює вибір.

В традиції психоаналізу серед факторів, що впливають на моральну мотивацію поведінки, розглядали переконання в правильності норм і в необхідності їх дотримуватися. У дослідженнях Л. Хендрі (1960), Р. Хевігерста і Х. Таба (1949) виявлено відсутність зв'язку між переконанням в тому, що обманувати погано, усвідомленим небажанням обманувати і фактичною чесністю [1].

Основний текст. Ж.Піаже (1932) досліджував стадії розвитку моральної свідомості. Він вивчав моральні судження дітей, обґрунтування дітьми нормативних вимог, сенс і призначення санкцій за порушення норм. Вивчалися

судження про справедливість вчинків і відповідальності за свої дії. Моральний розвиток дітей залежить від тих соціальних відносин, в процесі яких дитина стикається з нормами і необхідністю підкорятися їм. Ж.Піаже аналізує сферу регуляції поведінки дитини і виділяє два типи таких відносин: примус і кооперацію [9]. Основна відмінність в моральному розвитку дітей витікає з характеру цих відносин. У ситуації примусу критерієм моральної оцінки вчинку стає не власна етична цінність вчинку, не його відповідність загальним етичним нормам і вимогам, а те, як вчинок оцінюється дорослим. На ранній стадії розвитку дитина вважає поганим той чи інший вчинок, за який винуватець несе покарання, тобто викликав гнів авторитету незалежно від моральної цінності свого вчинку. Тому збрехати дорослому, на думку дітей, гірше, ніж одноліткам, оскільки дорослий авторитетніший.

У ситуації кооперації з'являється інший рівень моральних суджень. Усвідомлюється самостійна цінність правил, які стають критерієм, щодо якого робиться моральна оцінка вчинків. Набуває значення відношення до правил кожного учасника кооперації, а не тільки сам факт об'єктивних наслідків вчинку. Моральна норма виділяється в самостійний когнітивний, оцінний і регулятивний феномен свідомості.

У дослідженнях Л.Кольберга (1964) запропоновано шість стадій розвитку моральної свідомості. Він також спробував виділити ті аспекти суспільної свідомості, які є предметом морального ставлення. Л. Кольберг досліджував моральну самосвідомість: ті емоційні стани і переживання, які людина відчуває при порушенні моральних норм [9]. Було виділено три типи переживань:

1. страх з приводу можливих наслідків і очікування покарання;
2. бажання відшкодувати завдані збитки і відновити вихідне положення;
3. осуд себе і переживання своєї провини.

На думку Л. Кольберга, тільки переживання третього типу свідчить про власне моральний розвиток. Дотримання норм зі страху покарання або бажання отримати нагороду Л. Кольберг відносить до передморального розвитку, тобто до появи справді моральної мотивації [19].

Л. Кольберг прийшов до висновку, що становлення моральних суджень у дітей проходить кілька етапів, виділивши при цьому чотири рівні розвитку дитини. На нульовому рівні брехня для дошкільнят (вік - 4 роки) не є нічим поганим, якщо дозволяє досягти мети. Діти, що знаходяться на 1-му рівні (вік - 5-6 років), підкоряються владі дорослих, вони впевнені, що дорослі здатні викрити будь-яку брехню. На 2-му рівні (вік - 6-8 років) дитина вже не вважає, що дорослі завжди праві. Дитині важко усвідомити, що брехня завдає шкоди всім і завжди. На 3-му рівні (вік - 8-12 років) дитина прагне відповідати очікуванням інших. У дитини відбувається становлення самосвідомості: вона вже не стільки побоюється покарання, скільки прагне жити у відповідності зі своїми уявленнями про самого себе. Дитина може збрехати, щоб не засмучувати батьків або заслужити схвалення друзів. Підлітки, які досягають 4-го рівня (вік 12 років і вище) зацікавлені в тому, щоб стати гідними членами суспільства. На даному рівні можна пояснити дітям, як небезпечно втратити довіру один до одного [19].

У зарубіжній психології є ряд досліджень присвячених брехливості у дітей різного віку. В експериментах С. Сісі (1986), отримані дані про те, що деякі діти здатні на навмисну брехню вже в 3-4 роки. П. Екман (1989) прийшов до висновку, що до восьмирічного віку діти вважають брехнею будь-яке помилкове твердження незалежно від того, чи знав той, хто говорив, що його слова не відповідають істині, це пов'язано з нездатністю дитини оцінити такий момент як намір [16].

Дослідження, проведені Х. Віммером, С. Грубером, Г. Пернером (1984) показали, що діти у віці 4-5 років, не враховували в своїх визначеннях брехні поняття «намір», здатні врахувати намір в моральній оцінці людини, що говорить неправду [15].

В результаті дослідження К. Петерсон, Д. Петерсон, Д. Сіто (1983) були отримані дані, що свідчать про те, що молодші діти більш нетерплячі до брехні, ніж старші (порівнювалися діти 5-15 років). За даними М. Васек (1984), що проводила дослідження мотивів брехні серед дітей 6-12 років, молодші діти вважали основним мотивом брехні прагнення уникнути покарання. П. Екман зазначає, що до 10-12 років, а можливо і раніше діти вже не розцінюють брехню як безумовне зло, діти стають більш «гнучкими». Чи є брехня злом, залежить тепер від обставин. За даними П. Екмана діти досить рано усвідомлюють, що іноді збрехати вдається безкарно. До початку підліткового віку, а то й раніше - років до 10, більшість дітей здатні на тонку брехню [16]. Якщо дві третини опитаних третьокласників стверджували, що батьки завжди можуть розпізнати, коли вони брешуть, то серед семикласників так вважали менше половини. У міру того, як діти стають старшими, вони не тільки набувають навичок більш успішно обманювати інших, але і вчаться краще розпізнавати, коли обманюють їх самих. П. Екман, Г. Ропер, Драгер (1980), які аналізували «інтелектуальні передумови» розвитку брехливості у дітей, показали, що подібно до більшості інших, здатність до емоційного самоконтролю вдосконалюється з віком, досягаючи у підлітків того ж рівня, який характерний для дорослих [16]. Всі ці здібності - пам'ять, планування, вміння ставати на позицію іншого, інтелект - необхідні дитині в його становленні як особистості, але в той же час саме вони можуть бути також використані для брехні.

За даними П. Екмана (1980) підлітки вдаються до брехні, щоб знайти свою незалежність від контролю батьків. Але навіть ті, які продовжують дорожити думкою батьків, відчують право і потребу в самостійності, тому іноді вдаються до брехні [16]. Маючи таке виправдання, підліток відчуває себе менш винним, коли бреше. Взаємозв'язок між рівнем моральних суджень і реальною моральною поведінкою досліджував А. Блейсі (1980). К. Маліновский і Ч. Сміт (1985) провели дослідження, яке продемонструвало наявність багатьох факторів, що впливають на прояв брехливості, в їх числі: 1) рівень розвитку моральних суджень; 2) фактори, специфічні для даної, конкретної ситуації, наприклад: наскільки здібності дозволяють досягти успіху, не вдаючись до обману і ін.

За даними П. Екмана (1989) можливі наступні мотиви дитячої брехні: а) уникнення покарання; б) прагнення здобути щось, чого інакше не отримаєш; в)

захист друзів від неприємностей; г) самозахист або захист іншої людини; д) прагнення завоювати визнання і інтерес з боку оточуючих; е) бажання не створювати незручну ситуацію; ж) уникнення сорому; з) охорона особистого життя, захист своєї приватності; і) прагнення довести свою перевагу над тим, в чийх руках влада [16].

Методологічною основою нашого дослідження є провідні положення вітчизняної психології про соціальну обумовленість морального розвитку. Проблема морального розвитку отримала теоретичне висвітлення в теорії діяльності (О. Леонтьєв, Д. Ельконін, А. Запорожець та ін.) [5; 7; 17]. Розвиваючи положення Л. Виготського про соціальну природу психіки дитини, психологи цієї традиції розглядають моральний розвиток як привласнення дитиною моральних норм, їх узагальнення та перетворення у внутрішні «моральні інстанції».

Згідно О. Леонтьєву, засвоєння моральних вимог відбувається на рівні значень і на рівні особистісних смислів: знана норма стає дієвою тоді, коли вона входить в контекст провідної діяльності і набуває психологічно дієвого сенсу (О. Леонтьєв, 1981). Оскільки в основі розвитку сфери значень і сфери особистісних смислів лежать різні психологічні структури, пізнавальні і мотиваційні аспекти морального розвитку можуть не збігатися, що проявляється в розриві між вербальною і реальною поведінкою в ситуації морального вибору [7].

В цілому, для вітчизняних досліджень загальним є уявлення про дитину, як про істоту, для якої соціальне (моральне в тому числі) є сутність. При цьому на відміну від зарубіжних досліджень, основна увага приділяється не когнітивним, а смисловим аспектам моральної поведінки. Введення понять діяльності та особистісного смислу дозволило підійти до розуміння реальної поведінки дитини виходячи з широкого кола відносин її з іншими людьми.

У вітчизняній психології проблема чесності стала активно вивчатися в останні десятиліття у зв'язку з більш загальною проблемою морального розвитку (Л. Божович, С. Рубінштейн, Л. Славина, Д. Ельконін та ін.) [2; 10; 17]. В їх роботах сформульовано положення, що розкриває моральний розвиток дитини як результат інтеріоризації соціальних норм діяльності і відносин. Моральний розвиток розглядається як складний процес, всередині якого розрізняються проблеми моральної свідомості, моральної поведінки, моральних відносин й моральних переживань.

До теперішнього часу у вітчизняній психології дослідження чесності проводилися в основному у дітей дошкільного віку. Це роботи, присвячені дослідженню: співвідношення вербальної та реальної поведінки (Є. Субботський, О. Філіпповська та ін.); психологічних умов виникнення негативних особистісних утворень, зокрема, брехливості (Г. Авхач, М.-Т. Бурке-Бельтран; В. Мухіна); чесності в рамках загальної проблеми нормативного регулювання моральної поведінки дітей (В. Лавренко, В. Щур, С. Якобсон) [1; 3; 8; 11; 15; 18].

У дослідженнях М.-Т. Бурке-Бельтран (1980) аналізувалася чесність дітей 5-7 років в ситуації подвійної мотивації, в якій відбувається зіткнення

безпосереднього бажання дитини і розуміння необхідності виконання правила. При цьому самі ситуації можуть виступати для дитини як ситуації різного ступеня допустимості брехні. Це залежить від усвідомлення можливості проконтролювати ситуацію дорослим або ровесниками. Якщо у дітей виникає відчуття неможливості контролю їх поведінки, то вони частіше порушують правила і в подальшому говорять неправду, представляючи себе дорослому як слухняного і правдивого дитини [3].

Було встановлено, що формування потреби в чесній поведінці найбільш ефективно здійснюється, якщо дитину орієнтувати на систему «полярних етичних еталонів». Даний експеримент показав стійку перебудову етично-негативної поведінки в формі брехливості. Переважна більшість дітей, включених в експеримент, починає орієнтуватися на чесні і нечесні зразки поведінки, при цьому в якості зразка для наслідування діти вибирають еталон чесної поведінки. По суті розвиток потреби співвідносити свою поведінку з еталоном чесної поведінки відбувається з тих самих підстав, що і в дослідженні С. Якобсон і В. Щур (1977), які формували у дітей справедливість [18].

Дослідження показало, що в ситуації подвійної мотивації дитина робить вибір не на основі здорового глузду, а на основі емоційного ставлення до цієї ситуації і до самого себе. Оцінка ситуації сама по собі не призводить до зміни в поведінці, велике значення має розуміння позитивних якостей, що входять в «Я-образ».

Н. Шевченко (1987) досліджувала психологічні механізми регуляції чесної поведінки у молодших школярів [13]. Чесність як моральна якість особистості починає формуватись у молодших школярів тільки на основі нормативного методу регуляції поведінки. Оптимальний розвиток механізмів регуляції моральної поведінки багато в чому визначається рівнем розвитку моральної свідомості. За даними Н. Шевченко регуляція чесно-брехливої поведінки в молодшому шкільному віці здійснюється двома способами. Перший пов'язаний з орієнтацією дії в конкретній ситуації і оцінкою значущості її елементів. Елементи ситуації виступають в ролі факторів, що визначають вибір тієї чи іншої форми поведінки. До найбільш важливих факторів належать: значущість суб'єкта - носія нормативних вимоги «говорити правду»; очікувані санкції (цей фактор складається з двох компонентів: значимість суб'єкта-носія санкції і можливої сили санкцій); значимість утилітарної мети; суб'єктивна відповідальність за скоєний вчинок. Ситуативна регуляція прагматична за своєю природою, і навіть в тих випадках, коли вона призводить до чесної поведінки, вона не забезпечує розвиток відповідної моральної якості особистості.

Другий спосіб регуляції поведінки ґрунтується на уявленні про чесність як моральну норму, що вимагає неухильного виконання і не допускає будь-яких відхилень, незалежно від зовнішніх обставин. У цьому випадку дитина стає суб'єктом моральної саморегуляції, а чесна поведінка набуває стійкого характеру. Закріплення нормативного способу регуляції поведінки призводить до виникнення чесності як моральної якості особистості.

Присвоєння чесності як норми поведінки супроводжується зміною

ставлення до неї суб'єкта. Усвідомлення чесності як цінності визначає її становлення як власне моральної норми поведінки, реалізація якої самоцінна і не вимагає зовнішніх спонукань.

Є. Субботський (1982) досліджував генезис засвоєння моральних норм дошкільнятами. В ході експериментального вивчення моральної поведінки був виявлений психологічний феномен неузгодженості вербальної і реальної поведінки [11]. Плануючи свою поведінку в вербальному плані, діти дотримуються соціально схвалюваних норм, а в реальних ситуаціях порушують їх. На думку Є. Субботського, причиною невідповідності вербальної і реальної поведінки дітей є «відмінність» мотиваційних складових двох зазначених планів поведінки. «Вербальний», абстрактно представлений дитині моральний конфлікт, тим і відрізняється від реального, що в ньому для дитини відсутній значимий мотив («спокуса»), що схиляє її до порушення, в той же час прагматичний мотив нормативної поведінки (прагнення до позитивної оцінки експериментатора) досить сильний. У ситуації реального конфлікту зменшується прагматичний мотив нормативної поведінки при відсутності зовнішнього контролю, в той же час з'являється «мотив порушення», значущий для дитини (прагнення до нагороди за виконання завдання) [11]. Є. Субботський вважає, що дитина набагато швидше може освоїти нормативні форми поведінки в «вербальній сфері», ніж в сфері «реальної» життєвої практики.

У дослідженні В. Мухіної (1980) аналізувалися особливості виникнення негативних утворень, зокрема, брехливості, в процесі соціального розвитку, які розглядалися на тлі розвитку потреби у визнанні. Брехня як навмисне спотворення істини в корисливих цілях супроводжує соціальну потребу у визнанні, але не є обов'язковим компонентом цієї потреби. В онтогенезі, коли внутрішня позиція дитини ще починає визначатися в рамках заданої суспільством провідної діяльності, можлива поява брехні як компонента, супутнього потребі у визнанні. Однією з причин виникнення негативних соціальних рис є депривація потреби у визнанні у соціально незрілої особистості [8].

У дослідженнях, проведених під керівництвом В. Мухіною, виділено три типи поведінки дітей дошкільного віку в ситуації подвійної мотивації:

- дисциплінований тип (діти точно виконують інструкцію дорослого);
- недисциплінований правдивий тип (діти схильні до порушення інструкції, але не приховують цього);
- недисциплінований, схильний до викривлення істини, коли діти порушують інструкцію і прагнуть приховати порушення.

У дослідженні С. Галяуцінової (1983) в руслі вивчення співвідношення когнітивного та емоційного в процесі формування моральних переконань молодших школярів визначалися особливості розуміння молодшими школярами моральних категорій, в тому числі категорії «чесність». Використовувалися наступні методичні прийоми: визначення понять, розповідь в двох варіантах: а) зачитувалися початок оповідання і пропонувалося вказати, які дії в подальшому повинен зробити літературний персонаж; б) читалась

розповідь, де дійовою особою був сам учень, і йому пропонувалося оцінити свою поведінку. Рівень знань визначався на основі того, наскільки правильно і повно учень вичленував сутність морального конфлікту в оповіданні [4].

Висновки. Встановлено, що в чесності як феномену моральності можна виділити чотири відносно самостійних аспекти. Перший - чесна поведінка. Під цим розуміється добровільне дотримання норм чесності, навіть якщо їх порушення обіцяє людині певні вигоди, і вона впевнена в безкарності своїх дій. Чесність завжди пов'язана з вільним моральним вибором. Другий аспект пов'язаний з мотиваційно-потребовою сферою особистості, визначальним є чесне ставлення до інших людей. Третій аспект - когнітивний, що включає моральні знання, уявлення і судження, пов'язані з нормою чесності. Він характеризує оволодіння особистістю різними сторонами моральної категорії чесності: розуміння змісту норми чесності, тих вимог, які вона пред'являє до особистості, засвоєння критеріїв чесності - самооцінки та оцінки чесності в інших людях. Нарешті, четвертий аспект - це переживання власної або чужої чесності в плані самосвідомості при порушенні, або навпаки, дотриманні моральної норми.

Показовим є те, що дослідження чесності, що проводяться в різних традиціях, відводять велику роль в її розвитку мотиваційному компоненту, а також феномену, позначеному нами як самоствавлення «чесність». Чесність при цьому розглядається як морально-комунікативна якість особистості, структура якої розуміється через єдність трьох взаємопов'язаних компонентів: когнітивного, мотиваційного і поведінкового. Із змістовної сторони специфіка чесності визначається особливостями мотиваційного компонента. Перед нами особистісне утворення, що є одночасно особливим компонентом моральної самосвідомості. Самоствавлення «чесність» виступає в якості «внутрішнього плану» комунікативної чесності, характеризується сферою переживань особистістю власної чесності, її самооцінки, ступінь прийняття людиною норми чесності в якості механізму регуляції поведінки, і тим самим має безпосередньо ставлення до мотиваційного компоненту чесності.

Чесність, що розуміється як єдність когнітивного, мотиваційного і поведінкового компонентів, може мати кілька рівнів становлення, характеризуються з точки зору розвитку її компонентів.

Література:

1. Авхач Г.Н. Психология правдивого и неправдивого поведения детей дошкольного возраста. Дисс..канд.психол.наук.-М., -1981. - 220 с.
2. Божович Л.И. Этапы формирования личности в онтогенезе. // Вопросы психологии. - 1978. - №4. - С.23-35.
3. Бурке-Бельтран М.-Т. Развитие и формирование правдивости у детей от 5 до 7 лет в процессе общения со взрослыми и сверстниками. Автореф. дисс..канд.психол.наук. - М., - 1980. - 22с.
4. Галяуэдинова С.И. Соотношение когнитивного и эмоционального в процессе развития нравственных убеждений младших школьников. Автореф. дисс..канд.психол.наук.. - Л., 1983. - 22 с.

5. Запорожец Л. А. Психологические особенности становления нравственного поведения у младших подростков // Психологические проблемы выявления и коррекции отклоняющегося поведения у школьников / Под.ред. Д. И. Фельдштейна, В. В. Барцалкиной. - М., - 1989. - С. 17-25.
6. Знаков В.В. Понимание субъектом правды о моральном проступке другого человека: нормативная этика и психология нравственного сознания // Психологический журнал. - 1993. - Т.14, № 1. - С. 32-43.
7. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. - М., - 1977. - 304с.
8. Мухина В.С. К проблеме социального развития ребенка // Психологический журнал. -1980. - № 5. - С.43-53.
9. Пиаже Ж. Избранные психологические труды / [пер. с фр.]. - М. : Просвещение, 1969. - 659 с
10. Рубинштейн СЛ. Основы общей психологии. - М.,-1946. - 704 с.
11. Субботский Е.В. Генезис личностного поведения у дошкольников и стиль общения //Вопросы психологии. -1981. - №2 - С. 68-76.
12. Фельдштейн Д.И. Психологические проблемы формирования нравственных качеств личности в подростковом возрасте. - Душанбе, -1969.- 98с.
13. Хенниг В. Процесс социального исследования. М., - 1975.
14. Шимановский Д.С. Честность как моральный принцип и качество личности. - М., -1975. - 64с.
15. Щур В.Г. Методика изучения представления ребенка об отношениях к нему других людей // Психология личности. Теории и эксперимент. - М., - 1982. - С.35-38.
16. Экман П. Почему дети лгут? - М., - 1982.- 272 с.
17. Эльконин Д.Б. Детская психология. / Развитие ребенка от рождения до семи лет. - М., - 1960. - 316 с.
18. Якобсон С.Г., Щур В.Г. Психологические механизмы усвоения детьми этических норм // Психологические проблемы нравственного воспитания детей. - М. - 1977. - с. 59-108.
19. Kolberg L. The development of children's orientations toward a moral order, Vita Humana, 1963, - № 6 - pp. 11-35.

References.

1. Avhach G.N. (1981). Psikhologiya pravdivogo i nepravdivogo povedeniya detey doskol'nogo vozrasta [Psychology of truthful and untruthful behavior of children of preschool age.] Diss..kand.psihol.nauk. [Abstract of the dissertation of the candidate of psychological sciences] 220 p.
2. Bozovic L.I. (1978). Etapy formirovaniya lichnosti v ontogeneze [Stages of personality formation in ontogenesis] in Voprosy psikhologii [Questions of psychology] issue 4, pp 23-35
3. Burke Beltran M.T. (1980) Razvitiye i formirovaniye pravdivosti u detey ot 5 do 7 let v protsesse obshcheniya so vzroslymi i sverstnikami [Development and formation of truthfulness in children from 5 to 7 years in the process of communication with adults and peers] Diss..kand.psihol.nauk. [Abstract of the dissertation of the candidate of psychological sciences] 22 p.
4. Galyaudinova S.I. (1983). Sootnosheniye kognitivnogo i emotsional'nogo v protsesse razvitiya npravstvennykh ubezhdeniy mladshikh shkol'nikov [The ratio of cognitive and emotional in

the development of the moral beliefs of younger students] Author. Diss..kand.psihol.nauk. [Abstract of the dissertation of the candidate of psychological sciences] 22 p.

5. Zaporozhets L. A. (1989). Psikhologicheskiye osobennosti stanovleniya npravstvennogo povedeniya u mladshikh podrostkov [Psychological features of the formation of moral behavior in younger adolescents] in Psikhologicheskiye problemy vyyavleniya i korrektsii otklonyayushchegosya povedeniya u shkol'nikov [Psychological problems of identifying and correcting deviant behavior in schoolchildren] pp. 17-25

6. Znakov V.V. (1993). Ponimaniye sub'yektom pravdy o moral'nom prostupke drugogo cheloveka: normativnaya etika i psikhologiya npravstvennogo soznaniya [Understanding the subject of truth about the moral misconduct of another person: normative ethics and the psychology of moral consciousness] in Psikhologicheskiy zhurnal [Psychological Journal] issue 1, vol.14, pp. 32-43.

7. Leontyev A.N. (1977). Deyatel'nost'. Soznaniye. Lichnost' [Activity Consciousness. Personality] 304 p.

8. Mukhina B.C. (1980). K probleme sotsial'nogo razvitiya rebenka [To the problem of the social development of the child] in Psikhologicheskiy zhurnal [Psychological journal], Vol.5. pp. 43-53.

9. Piaget J. (1969) Izbrannyye psikhologicheskiye trudy (trans. from fr.) [Selected psychological works], 659 p.

10. Rubinstein S.L. (1946). Osnovy obshchey psikhologii [Basics of general psychology], 704 p.

11. Subbotky E.V. (1981). Genezis lichnostnogo povedeniya u doshkol'nikov i stil' obshcheniya [The genesis of personal behavior in preschoolers and communication style] in Voprosy psikhologii [Questions of psychology], Vol.2, pp. 68-76.

12. Feldstein D.I. (1969). Psikhologicheskiye problemy formirovaniya npravstvennykh kachestv lichnosti v podrostkovom vozraste [Psychological problems of the formation of moral qualities of the individual in adolescence], Dushanbe, 98 p.

13. Hennig V. (1975). Protsess sotsial'nogo issledovaniya [The process of social research].

14. Shimanovsky D.S. (1975). Chestnost' kak moral'nyy printsip i kachestvo lichnosti [Honesty as a moral principle and quality of personality], 64 p.

15. Schur V.G. (1982) Metodika izucheniya predstavleniya rebenka ob otnosheniyakh k nemu drugikh lyudey [Methods of studying the child's view of other people's attitudes towards him] in Psikhologiya lichnosti. Teorii i eksperiment [Personality Psychology. Theories and experiment], pp. 35-38.

16. Ekman P. (1982). Pochemu deti lgot? [Why do children lie?], 272 p.

17. Elkonin D.B. (1960). Detskaya psikhologiya. Razvitiye rebenka ot rozhdeniya do semi let. [Child psychology. Child development from birth to seven years], 316 p.

18. Yakobson S.G., Shchur V.G. (1977). Psikhologicheskiye mekhanizmy usvoyeniya det'mi eticheskikh norm [Psychological mechanisms for children to assimilate ethical norms] in Psikhologicheskiye problemy npravstvennogo vospitaniya detey [Psychological problems of the moral education of children], pp. 59-108.

19. Kolberg L. (1963). The development of children's orientations toward a moral order, Vita Humana, vol. 6, pp. 11-35.

Abstract. *The paper considers the theoretical basis for the study of honesty in childhood. Approaches to understanding the concepts of "honesty", "honest behaviour", "morality" are revealed. Honesty is thus considered as a moral and communicative quality of the individual whose structure is understood through the unity of three interrelated components: cognitive, motivational, and behavioural.*

Differences in methodological approaches to the study of honesty and honest behaviour of children by different scientific schools are determined. The results of researches of different scientists about the causes of children's lies are given.

Found that in honesty as a phenomenon of morality are four relatively independent aspects. The first is honest behaviour. This means voluntary adherence to the rules of honesty, even if their violation promises certain benefits to a person and she is confident in the impunity of their actions. Honesty is always connected with a free moral choice. The second aspect is related to the motivational and need area of personality, which determines the honest attitude towards other people. The third aspect is cognitive, which includes moral knowledge, representations and judgments related to the norm of honesty. It characterizes the mastery of the personality of various aspects of the moral category of honesty: an understanding of the content of the rules of honesty, those requirements that it imposes on the individual, the assimilation of criteria of honesty - self-evaluation and evaluation of honesty in other people. Finally, the fourth aspect is the experience of own or alien honesty in terms of self-awareness in violation, or vice versa, observance of a moral norm.

It is significant that investigations of honesty, conducted in different traditions, give a major role in its development of the motivational component, as well as the phenomenon we have identified as the self-introduction of "honesty." Honesty is considered as a moral and communicative quality of the individual whose structure is understood through the unity of three interrelated components: cognitive, motivational, and behavioural. The specificity of honesty is determined by the peculiarities of the motivational component from the content side. Before us is a personal formation, which is at the same time a special component of moral consciousness. Self-attitude "honesty" acts as an "inner plan" of communicative honesty, characterized by a sense of personal experience of own honesty, its self-esteem, the degree of human acceptance of honesty standards as a mechanism for regulating behaviour, and thus has a direct relation to the motivational component of honesty.

Honesty, understood as the unity of the cognitive, motivational and behavioural components, may have several levels of formation, which characterized in terms of the development of its components.

Key words: *honesty, truth, honest behavior, lies, morality*

Стаття надіслана: 10.12.2018 р.